

Ja, beeldsprakigheid zonder logica — Charivari zou geen geheugenstreepjes genoeg hebben — ontmoet ge telkens weer. De gezangen van Schortinghuis heeten

Vol Bijbelhoning, vol van kort(!) en geestelijk merg
Waar 's hemels liefing blijft met hart(!) en mond
(in!) hangen.⁷⁾

En Verschuur rijmt een verzuchting, om ware en valsche genade te onderscheiden:

Och! laat ik kennen 'tware goed
Van 't bitter en versuikert roet!
Te scheiden.⁸⁾

„Burgerlijke naam-christenen” heeten bij hem moeye dooden. De mensch is

een gansch bonte adler,
Die met zijn feugig zwadder,
Het alles heel verdorven heeft
Wat dat 'er in(!) hem leeft en ZWEEFT(!)

en hij hoopt maar

dat nooit een vuile addersprong
In 't hart of mond of wandel gong.⁹⁾

Een zondaar, die niet tranen schreit, heet hij Smytegelt¹⁰⁾: een „drooge zondaar”, „vuilder van ziele by God als zoo een weenend schepseltje”. En zijn er moeilijkheden in het geestelijk leven, dan „zit daar een Klaauwe van den Duivel agter”.¹¹⁾

Zeër typeerend is voor deze tale Kanaäns ook zulk een uitbeelding van den omgang tusschen Christus en de ziel, die haar trekken ontleent aan het sexuele leven.

Och, mocht ik als zijn huid,
Ontvangen 't trouw besluit:
Zijn kusjes vermenigvuldig.

„zingt” Verschuur.¹²⁾ En Smytegelt komt telkens weer terug op God, die de ziel „eens alleen neemt en zeid wil ik u eens een blikje geven van mijn oneindige liefde? wil ik u eens een kus van mijn mond geven”. „En ziet eens hoe ze gestelt zyn als ze de kus van 's Heeren mond krygen”.¹³⁾ Het is hier niet de plaats om dieper op deze dingen in te gaan. Maar de bewijzen liggen voor de hand, dat men ook hier veel verder gaat dan het Hoogheid naar zijn toenmalige exegese. En trouwens, al bleef men zijn exegese getrouw, dan is het nog onrecht doen aan de Schrift, als zelfs de besten van dien tijd (ik denk b.v. aan Comrie) telkens in gewoon proza vervlakken wat alleen moet gelaten worden in zijn eigen poetische omlijsting. Uitdrukkingen als: „de liefde heeft gaarne den lieven en zaligen Jezus als een bundeltje Mirthe tusschen de borsten” (Comrie Verz. v. Leerz., Utrecht, 1887) komen herhaaldelijk voor als gewone spreekwijzen (bl. 335, 338).

Daarbij komt als kenmerk voor deze kerkelijke taal nog de trek naar vergroving, naar ruw-platte uitbeelding van lomp realisme. Het lichaam van den mensch is maar een „maaden-sak”, „een deel lompen en voden van de wereld”; een onbekeerde heeft een hart, dat „naar de wereld jankende is” en verlangt niet veel meer dan een „huik vol brood”. En de zonde is „een handvol (!) vleeschelijk vermaak, en kittelingen van dat lichaam, welke eens een proooy van de wormen zijn zal en stof en stank zal worden”.¹⁴⁾

Ten slotte zijn er nog de dierbare verkleinwoorden: kenteekentje, gestaltje, „wat zegt gij nu, gekrookte rietjes?”, een hand(etje); „zoo er nog een bandetje is, ze scheuren dat in stukken” als Simson (!); een „aartje of dagje of stondeke”.¹⁵⁾

En dat de taal, die door menschen als deze volksleiders en door anderen (Van Giffen, J'Ou-trein, Lodenstein, Eswijler) ingevoerd werd, al spoedig gemeengoed werd van het „ware volkje”, bewijst het boek van de dames Wolff en Deken: Sara Burgerhart. Daar vindt men uitspraken als deze:

„de consciëntie is de klapperman uit de harte-straal, die de mensche's waarschuwt voor den brand van de Hel” (brief 112).

Dear vertelt Cornelia Slimplamp:

„onze jonge leeraar (dat lief mannetje) heeft mij verhaald, dat Gellert¹⁶⁾ nog al heel rechtinnigjes in de leer was, doch in de praktijk des te grooter ketter. Hij stelde zooveel in doen; in doen, zusje, hoor je dat wel? Dat was genoeg gezegd; wij verstaan de tale Kanaäns” (6).

En Suzanna Holland geeft deze canonische wijsheid over den Prediker en de Spreuken ten beste:

„dat Salomon al dat plichtmatige waarvan hij zooveel schreef, geschreven had in den tijd zijns

afvals; eenigjes en alleentjes om zijne heidensche wijven en bijwijven te behagen, die wel zin daarin hadden, in die blinkende zonden... maar die draf van goeie werken zijn ook al tot den voden van eigen gerechtigheid” (7).

De beeldspraak is er ook: geschenken heeten herhaaldelijk „zegeningen van de linkerhand” (Mig¹⁷⁾ (33). Broeder Benjamin vindt het beter voor Suzanna Holland, dat ze zich bezwaard voelt om haar zonden, dan dat ze „een Arminiaansch slijk grondje” heeft (33).

En wie zich een voorstelling vormen wil van de manier, waarop in een kort bestek zooveel van deze termen opgestapeld zijn, dat de niet ingewijde niet een mogelijkheid er wijt uit kan worden, die leze de volgende passage uit brief 133:

Ik zal u eens verhalen, wat mij den eersten keer daar al tegenstond. Dit: eene alleroneer, bedigste wijs van spreken over God en goddelijke zaken. Mijn hart rilde, als ik hoorde, jouw woord, jouw volk, jouw zoon. Als ik hoorde van vaderijde... Als ik hoorde, dat men tegen bekomenzielen zei: Hoe sta je zoo betentend, jonge ziel; jou borg heit voor jou voldaan; eisch de genade; jij moet die hebben; jij hebt er recht op; daar is alles voor jou betaald. — Ik zwijge van alle lage en schandelijke zinspelingen op het werk des Geestes, zooals: Werkheiligen vergeleek men bij galeboeren, die tegen wind en tij op-roelden; men noemde die gemoedelijke Christenen, barelijke duivels, die loon voor werk vorderden, en die, zoo God hun het loon opziede, hem den dienst opzieden. Men sprak van Pelagiaans accordeeren, al was 't dan ook maar tegen vijf ten honderd. En dan was er een geraas, een getier en geklop op den Bijbel, en de oefenzuster riep: riemen binnen! laat het bootje op Gods genade drijven, geef handen en voeten los. Halta, zondaar! Ben je al gearresteerd, booswicht? Wil je den duivel eens een poets bakken? Leg den sleutel op de kist. Geef je heele zedelijke boeltje aan de desolate kamer. Word een geestelijke Duns-lap.

Of ook uit brief 127 het volgende:

Maar de Heere liet zijn schepseltje niet los; en toen schreef zij mij een briefje van berouw, in zulk een gezaliden stijl. Stijntje! zij kermde daarin, dat zij nu twee dagen en drie uren in 's Duivels macht geweest was. O, 't was een zoo dierbaar briefje! En toen was het, dat zij tegen den Hypocriet zei: kom laten wij een graf graven, ende Sanneke daarin werpen; want zij liet mij belet vragen; zij had zalving voor haar verbrjzeld herie noodig, en broeder zoon dan, nu des Heeren ijver hem vervulde, eens recht ziel-naderend en gemoedelijk oefenen. Wat stelde ik mij een gezegend dagje voor! ja, Stijntje, ik liet het gemeste kalfe slachten, en de zegeningen der linkerhand werden niet gespaard. Och, ik ben toch altoos zoo een knipertje op het genadenwege, en was zeer gesticht. Benjamin was eerst een rechte Bonnerges, en toen een zone der vertroosting; en Slimplamp was geheel in een afgezaktten staat, doch daarna geheel heilige vreugde, zoo zei dat ezeltje.

Meent men hier met overdrijving te doen te hebben, dan is misschien daar eenige reden voor; maar toch dient men rekening te houden met wat Prof. Dr L. Knappert schrijft, wanneer hij zegt, dat wij „voor onze kennis van de ellendige en terugstootende tale Kanaäns der nagemakte vromen bij niemand zoo goed ter schole gaan” als bij de schrijfters van bovengenoemd boek en dat „haar kunst haar voor de karikatuur heeft bewaard”. Trouwens, de schrijfters kenden haar tijd. In hetzelfde werk vinden we telkens ook zinspelingen op en verwijzingen naar boeken en geschriften van dien tijd, die ook reeds in de titels de tale Kanaäns spreken; men denke aan Soli-offers „Reukwerk der Heiligen of nieuwe geopende schatkamer der gebeden”; aan J. Areni's „Het vernieuwde Paradijshofje vol allerhande stichtelijke gebeden”; aan titels als het „Geestelijk Bloemhofje” en „Vroome Loterij” (Tersteeg). Ze zijn met honderden te vermeerderen.

* * *

Men zal zich afvragen, wat wij in onzen tijd met deze tale Kanaäns te maken hebben.

Ik geloof, dat we er zeer veel mee te doen hebben. Niet alleen omdat de nawerking ervan nog in onze kringen is te vinden, maar ook omdat nog steeds een groot deel van wie zich Gereformeerd noemen eigenlijk in deze taal iets terug vindt van de „zielszalige troetelingen”, die het ware volk alleen keuren en kennen kan. Ik bedoel de menschen, wier richting zich als de „Oud-Gereformeerde” aandient.

Ook in deze kringen vinden we de eigenaardigheid van een taal, die alleen voor ingewijden is. Soms is het dan ook uiterst moeilijk de betekenis van een bepaalden term te begrijpen, als men niet een ingewijde is; of h.v. het praedicant „gansch ontbloot” op een „wereldling” dan wel op een „doorgeleid” christen slaat, wie zal het uitmaken, als hij niet van jongsaf „ingeleid” is in de taal van het echte „volkje”, dat bij de „gansch ontblooten” in de eigengerechtigheid het verboden kleed ziet? En zoo zou men kunnen voortgaan: men moet komen gearresteerd te worden; boezemzonden heeten „koningszonden”, die

ons „laagjes” houden; geestelijk leven, dat niet diep genoeg gaat is „stukwerk”.

Waarlijk, daar is in deze kringen een getrouw terugkeeren naar het oude. Veel voorbeelden geef ik niet. Van twee Oud-Gereformeerden¹⁸⁾ gaf de Pers-schouw van dit blad onlangs reeds enkele voorbeelden. Thans noem ik van hen nog enkele staaltjes en ook nog van een derde.¹⁹⁾

Bij allen is er, om te beginnen, weer de beeldspraak, die het geestelijk leven al onbegrijpelijker maakt:

„Wat al bakens staan ons opgericht in de geestelijke zeevaart, zelfs van de uitmuntendste kinderen Gods, ten bewijze dat zij alle zaden van zonde en ketterijen bij zich dragen als buskruit, niet om daarop te zondigen, evenmin als de scheepelingen om er op te zeilen, maar om anderen te waarschuwen, om niet met het vuur der aansteking in aanraking te komen.”

En zoo gaat het voort. „Opdringen dat de zondaar zich zal bekeeren” is: „het net aan de linkerzijde werpen in de doode (!) zee”. De bruidsgem moet komen huppelen en springen over al die bergen en heuvelen van strijd, vrees, ongelooft. Heerlijk is het, Jezus eens te mogen „aanschouwen door de traliën van het woord”. Er zijn „opgeblazen christenen”, die „met hun verzekering naar de hooge bergen zijn geklommen en hante legering hebben verlaten” (Jer. 50:6), en deze opgeblazen „gaan op den weg van Sichem aan het moorden van des Heeren tederlevend en be-kommerd volk”.²⁰⁾ „Als er een mensch in de buurt sterft, komt het al eens bij u aan boord”. „Gods volk is doorgaans sterk in haar zelve en dat is een verraderlijken grond, want niet zoodra komen ze in de posten, of hun geloof be-zwijkt”.

De verborgen omgang met God is „een goede conversatie met God” (evenals bij Schortinghuis). „Als Gods kindertjes door den verrekijker des geloofs eens zien mogen, dan zijn de zaken in orde”.²¹⁾ Nietwaar, dat is ook een beeldenrijkdom, die Kanaänietisch heet, doch het heelemaal niet is, omdat hij den Bijbel vreemd is.

Hier ook is het weer, dat ge de verkleinwoorden aantreft: het hofje van Gethsémané, een leerjongetje van den Verbonds-Jehova, een drukje in onze ziel, Gods kindertjes, een druppeltje van het zalig Evangelium, geen lidje zal (in den hemel) onvolmaakt zijn,²²⁾ een levendig kindje, in Sion geboren.²³⁾

Hier is het, dat ge de vaste termen weer vindt: „slijk aan de heilige godsvingers, verslag doen, aan- en voortgang, zoen en zoutverbond, Gods eeuwige schoot- en wonderzoon; geestelijke meet- en scheikunde van ware en ingebeefde genade”. Hier treft ge de vreemde woorden aan, bij de enden zoo graag gebruikelijk; hier ook, evenals bij de oude mysticisten de opzet in het gebruik der tale Kanaäns, waarbij men maling heeft aan de „Filozofische wijsheid van onzen tijd en de Diotrefessen, die de eerste willen zijn”.²⁴⁾ Hier de bekende versubstantieering van woorden, die geen substantieven zijn: „een misschien of hoop”; een „made en zondig niet”.

Hier zelfs een zoo vasthangen, aan het oude, dat men ook aan de benaming „wijf of vrouw” verschil in betekenis toekent: „wijf” beteekent „in de waarheid” vele malen een aanduiding van den ondergeschikten, afhankelijkten staat der vrouw, en „vrouw” heet deze, als „versierd en gezegend met vele gunstbewijzen”.²⁵⁾ Hier wordt zelfs een voorrede besloten met Sela²⁶⁾; terwijl toch niet de bedoeling zal geweest zijn het lijvige stuk „op muziek te zetten”.

Sela! „Zoo staat er”, zei Multatuli. „Het einde van elke preek” (van Zaalberg) is „Kanaänietisch”, merkte hij op. Hier is alles „tale Kanaäns”, tot de voorrede toe. Gelukkig, dat Multatuli het christendom niet zoo beluisterd heeft. Hij heeft al genoeg gesmaald op „den toon, den galm, het dialect van Kanaän”.

Wij doen dat niet. Wel wijzen we op die dingen om te vragen of ze ons wat te leeren hebben. Maar eerst zeggen we, als Multatuli — de lezer wel voorop —: „Zoo staat er... oef! ik vraag verlost tot ademhalen”.²⁷⁾

¹⁷⁾ Ds v. d. Heyden te Vlaardingen en A. Janse te Tholen.
¹⁸⁾ E. Fransen, De Kostelijke Bruidschap, 3e druk. Utrecht.
¹⁹⁾ a.w. bl. 4, 14, 15.
²⁰⁾ A. Janse (Tholen), Het 3e 3-tal leerredenen, yersake, bl. 12, 14, 16, 23.
²¹⁾ a.w. bl. 13, 14, 16, 23, 64, 57.
²²⁾ Fransen, bl. 14.
²³⁾ Fransen, VI.
²⁴⁾ a.w. bl. 107. Toch heet (bl. 22) de bruid het wijf des Lams.
²⁵⁾ Multatuli, verz. werken, 1907, IV, 159.

K. SCHILDER

UIT DE SCHRIFT.

Veertig dagen lang.

Aan welke Hij ook, nadat Hij geleden had, Zich-zelve levend verhoort heeft, met vele gewijde knie-teenken, veertig dagen lang.

Handel. I: 3a.

Christus heeft de Zijnen lief.
Hij heeft ze lief „tot den einde”.
Doch dat einde is niet Zijn tijden en sterven,

⁷⁾ A. J. Dorris, in zijn lofied op Schortinghuis' Innig Christendom.

⁸⁾ Zelfs onderzoek, bl. 52.

⁹⁾ a.w. bl. 36, 24, 25.

¹⁰⁾ a.w. bl. 449.

¹¹⁾ a.w. bl. 157.

¹²⁾ a.w. bl. 96.

¹³⁾ Smytegelt, a.w. bl. 155, 159.

¹⁴⁾ Verschuur, a.w. bl. 49, 50.

¹⁵⁾ Smytegelt, a.w. passim.

¹⁶⁾ schrijver en dichter van geestelijke liederen.

en Zijn offer aan en over der ver kudde.

Van Jezus kunnen

De w voor He

Hij ke heid en

aan V des V

Hij op. Hij

Hij blij veertig

Hij Zie wachtte

eerste Jezus

En e Want

ken, Z Hem be

zelf, w volbrac

Hij On van he

om eel In d

Zijn op Zijn

heel Zi Zij b

gestaar gadesla

als oog gelie k

heid: „ gezien

schouw van he

(1 Joh. Hieri

De l En

Chri geren

Eige Drie

ken, e wat m

kostelij van G

doende geren

verdien richt

hen in traaghe

Zeko Zij

Ever we do

Doel naar e

en ve rechtig

tig da spreek

rijk G niet ic

en on over

en wa oog of

verlos in der

Hiel Zoo

Hij ligen

nu de Ve

Eige Ve

den b Ve

Ve Ve

heid period

het g De